

گنجینه‌ای پژوهشی ناشناخته در کربلا (معرفی، نقد و بررسی دلیل الاطاریح الجامعیة)

■ عبدالحسین طالعی^۱

عضو هیئت علمی دانشگاه قم و دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

هدف از این گفتار، نقد و بررسی سیاست‌های اشاعه اطلاعات در مورد پایان‌نامه‌های دانشگاهی نیست؛ زیرا در این مورد کارهای مستقل نوشته شده است، بلکه هدف از آن، شناساندن گنجینه‌ای سرشار از پایان‌نامه‌های دانشگاهی (عمدتاً به زبان‌های عربی و انگلیسی) است که با کمترین زحمت می‌توان به متن کامل رساله دست یافت. کسانی که در مسیر پژوهش به چنین نیازی رسیده‌اند، به خوبی قدر چنین امکانی را می‌فهمند. این گنجینه در کتابخانه حرم حضرت ابوالفضل - علیه‌السلام - در کربلا قرار دارد که در این گفتار به معرفی آن می‌پردازیم.

کتابخانه حرم حضرت ابوالفضل العباس - علیه‌السلام - در کربلا، پس از چند دهه وقفه - که نتیجه فشار و اختناق حکومت بعثی‌ها بود - در سال‌های اخیر حیات مجددی از سر گرفته و کارهای درخشانی در کارنامه خود ثبت کرده است.

یکی از این اقدامات ارزشمند، گردآوری متن کامل هزاران نسخه پایان‌نامه در رشته‌های مختلف به زبان‌های مختلف - عمدتاً عربی و انگلیسی - از دانشگاه‌های کشور عراق است؛ به ویژه دانشگاه‌های موصل، بابل، بغداد، مستنصریه، النهرین، کوفه، تکریت، تکنولوژی، کربلا، بصره، جزائر، صلاح‌الدین. کتاب حاضر به ارایه فهرستی از این پایان‌نامه‌ها می‌پردازد.

در این گفتار، چند نکته دربار این کتاب بیان می‌شود:

● کتاب به اهتمام واحد کتابخانه الکترونیک (وحده المكتبة الالکترونیة) فراهم آمده - به ویژه آقایان: احمد مجید، ایسر عبدالامیر، حسین عادل - که در سال‌های اخیر، علاوه بر این کار، مجموعه‌ای نفیس از نسخه‌های عکسی (تصویر نسخه‌های خطی) از کتابخانه‌های خصوصی و عمومی کشورهای مختلف به ویژه عراق و ایران تهیه کرده‌اند.

● در این دو مجلد، نزدیک به چهارده هزار پایان‌نامه مقطع ارشد و دکتری به زبان‌های عربی و انگلیسی با عنوان چهل سرفصل کلی

■ دليل الاطاریح و الرسائل الجامعیة. جمع و إعداد: وحدة المكتبة الالکترونیة. کربلا: مكتبة و دار مخطوطات العتبة العباسیة، المقدسة، ۲۰۱۱ م. / ۱۴۳۲ ق. الجزء الاول، ۴۸۴ ص. الجزء الثاني، ۴۸۶ ص.

مقدمه

پایان‌نامه‌ها گنجینه‌ای پژوهشی هستند که بهره‌گیری از آنها در تحقیقات بعدی ضرورتی انکارناپذیر دارد. گرچه میزان استفاده از آنها وابسته به سیاست‌گذاری سازمان مربوط در مورد اشاعه اطلاعات است. مراکزی که این پایان‌نامه‌ها را در اختیار دارند، گاهی با سیاست‌های ناصواب و سختگیری‌های زیاد، عملاً کار را به «نقض غرض» می‌رسانند؛ یعنی چنان می‌کنند که هرگز پایان‌نامه‌ای دیده نشود، تا آنجا که گاهی در یک موضوع چندین رساله نوشته می‌شود، گاه با خبر از کارهای پیشین (که امکان دسترسی به آنها نبود) و گاه حتی بدون خبر داشتن از کارهای پیشین (که حتی اطلاع‌رسانی در مورد رساله‌های دانشگاهی انجام نمی‌شود).

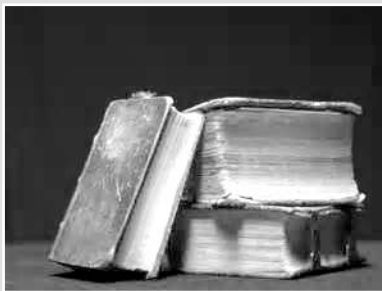

کتابخانه حرم حضرت ابوالفضل
العباس - علیه السلام - در کربلا،
پس از چند دهه وقفه - که نتیجه
فشار و اختناق حکومت بعثی‌ها
بود - در سال‌های اخیر حیات
مجددی از سر گرفته و کارهای
درخشانی در کارنامه خود ثبت
کرده است

- معرفی شده است که ظرفیت بالایی برای پژوهش نشان می‌دهد و نباید از آن غفلت شود.
- هر مدخل شامل چند شناسه است:
- اسم الطالب (نام دانشجو)
- عنوان الاطروحه (عنوان پایان‌نامه)
- الدرجة: ماجستير (کارشناسی ارشد)، الدكتوراه (دکتری)
- الجامعة (دانشگاه)
- الكلية (دانشکده)
- السنة (سال دفاع به تاریخ میلادی)
- پایان‌نامه‌ها به تفکیک موضوع معرفی شده‌اند. آمار اجمالی مجلد اول به تفکیک موضوع چنین است:
- اللغة العربية (زبان و ادبیات عرب) ۵۳۰ عنوان عربی
- العلوم الاسلامیة (علوم اسلامی) ۸۰ عنوان عربی
- علم الفلسفة (فلسفه و منطق) ۵۵ عنوان عربی
- علم الاجتماع (جامعه‌شناسی) ۷۰ عنوان عربی
- علم النفس (روانشناسی) ۲۹۰ عنوان عربی
- علم المكتبات و المعلومات (کتابداری و اطلاع‌رسانی) ۲۴ عنوان عربی
- الادارة و الاقتصاد (مدیریت و اقتصاد) ۶۲۰ عنوان عربی، ۱ عنوان انگلیسی
- الجغرافیه (جغرافیا) ۲۰۰ عنوان عربی
- التاريخ (تاریخ) ۳۴۰ عنوان عربی، ۲ عنوان انگلیسی
- علم الآثار (باستان‌شناسی) ۴۰ عنوان عربی
- القانون (حقوق) ۲۹۰ عنوان عربی
- الدراسات السياسية (مطالعات سیاسی) ۲۰۰ عنوان عربی
- الاعلام (رسانه‌ها) ۲۰۰ عنوان عربی
- التخطيط الحضری (برنامه‌ریزی شهری) ۹۰ عنوان عربی
- السياحة و الفندقة (جهانگردی و هتلداری) ۲۰ عنوان عربی
- العلوم التربویة (علوم تربیتی) ۳۷۲ عنوان عربی، ۴۸ عنوان انگلیسی
- الفنون الجمیلة (هنرهای زیبا) ۱۲۰ عنوان عربی، ۱ عنوان انگلیسی
- علم الارض (زمین‌شناسی) ۶۰ عنوان عربی، ۷ عنوان انگلیسی
- علم الفلك و الفضاء (هیئت و نجوم) ۵ عنوان عربی، ۳۴ عنوان انگلیسی
- علم الجوّ (هواشناسی) ۱۰ عنوان عربی، ۱ عنوان انگلیسی
- علم الفیزیاء (فیزیک) ۲۸۰ عنوان عربی، ۱۶۰ عنوان انگلیسی
- علم الكیمیاء (شیمی) ۴۶۰ عنوان عربی، ۲۰۰ انگلیسی
- علم الرياضیات (ریاضی) / ۱۵۰ عربی، ۲۰۰ انگلیسی
- علم الحاسبات (رایانه) ۵۰ عربی، ۲۴۰ انگلیسی
- علم الاحیاء (بیولوژی) ۴۸۰ عربی، ۵۶ انگلیسی
- علم الزراعة (کشاورزی) ۳۷۵ عربی، ۳ انگلیسی

**در این دو مجلد، نزدیک به چهارده هزار پایان‌نامه مقطع
کارشناسی ارشد و دکتری به زبان‌های عربی و انگلیسی با
عنوان چهل سرفصل کلی معرفی شده است که ظرفیت بالایی
برای پژوهش نشان می‌دهد و نباید از آن غفلت شود**

- الطب البیطری (دامپزشکی) ۱۳۵ عربی، ۳۵ انگلیسی
- الطب البشری (پزشکی) ۳۱۰ انگلیسی
- طب الاسنان (دندانپزشکی) ۲۱۰ انگلیسی
- الصيدلة (داروسازی) ۶۰ انگلیسی
- معهد الليزر (علوم لیزر) ۶۵ عربی
- هندسة الليزر (مهندسی لیزر) ۱۰ انگلیسی
- الهندسة المدنية (مهندسی شهرسازی) ۲۰ عربی، ۲۹۰ انگلیسی
- هندسة البناء و الإنشآت (مهندسی عمران و ساختمان) ۷ عربی، ۶۵ انگلیسی
- الهندسة المعمارية (مهندسی معماری) ۵۰ عربی
- هندسة الحاسبات (مهندسی رایانه) ۳۰ عربی، ۱۰ انگلیسی.
- هندسة السيطرة و النظم (مهندسی کنترل و سیستم‌ها) ۶ عربی، ۲۵ انگلیسی
- هندسة الميكانيك (مهندسی مکانیک) ۴ عربی، ۲۱۰ انگلیسی
- هندسة المواد (مهندسی مواد) ۱۸ عربی، ۱۲ انگلیسی
- الهندسة الكيميائية (مهندسی شیمی) ۵۵ عربی، ۱۵ انگلیسی
- هندسة الالكترون و الكهرباء و الاتصالات (مهندسی الکترونیک و برق و ارتباطات) ۳۰ عربی، ۵۰ انگلیسی
- الهندسة الوراثية (مهندسی ژنتیک) ۹۰ عربی
- هندسة البيئة (مهندسی محیط زیست) ۲ عربی، ۱۸ انگلیسی
- تقسیم موضوعی در جلد دوم ریزتر شده و سرفصل‌های تخصصی‌تر در آن دیده می‌شود. (احتمالاً پایان‌نامه‌های معرفی شده در جلد اول نیز به همین تفکیک موضوعی قابل استفاده و بازیابی باشد). به هر حال، بر اساس فهرست جلد دوم (موضوع‌های اعم و اخص) به طور جداگانه قید می‌شود.
- العلوم الاسلامية (علوم اسلامی) ۷۰۵ عربی
- اللغة العربية و آدابها (زبان و ادبیات عربی) ۸۸۰ عربی (به تفکیک):
- اللغة (زبان) ۴۶۰ عربی
- الآداب (ادبیات) ۴۲۰ عربی
- علم الفلسفة (فلسفه) ۸۰ عربی
- علم الاجتماع (جامعه‌شناسی) ۸۰ عربی
- علم النفس (روانشناسی) ۳۴۴ عربی
- اللغات (زبان‌ها) ۵۷۵ عنوان به زبان‌های مختلف (به تفکیک):
- اللغة الانكليزية (اللغة) [زبان انگلیسی] ۲۱۶ انگلیسی
- اللغة الانكليزية (الأدب) [ادبیات انگلیسی] ۱۵۵ انگلیسی
- اللغة الانكليزية (الترجمة) [ترجمه انگلیسی] ۹۰ انگلیسی
- اللغة الفرنسية (زبان فرانسوی) ۳۰ فرانسوی
- اللغة الاسبانية (زبان اسپانیولی) ۱۰ اسپانیولی، ۱ عربی
- اللغة الالمانية (زبان آلمانی) ۱۰ آلمانی
- اللغة التركية (زبان ترکی) ۲ ترکی
- اللغة الروسية (زبان روسی) ۷ روسی
- اللغة الفارسية (زبان فارسی) ۱ فارسی
- اللغة الكردية (زبان کردی) ۳۳ کردی
- اللغات السامية (زبان‌های سامی) ۱۴ عربی، ۱ انگلیسی، ۵ عبری
- العلوم التربوية (علوم تربیتی) ۴۸۹ عنوان (به تفکیک):
- طرائق تدريس العلوم الاسلامية (روش تدریس علوم اسلامی) ۳۰ عربی
- طرائق تدريس اللغة الربية (روش تدریس زبان عربی) ۱۳۰ عربی
- طرائق تدريس اللغات الاجنبية (روش تدریس زبان‌های خارجی) ۱۴ عربی، ۶۶ انگلیسی
- طرائق تدريس الاجتماعيات (روش تدریس علوم اجتماعی) ۸۷ عربی
- طرائق تدريس التربية الرياضية (روش تدریس مهارت‌های ورزشی) ۱۶ عربی
- طرائق تدريس التربية الفنية (روش تدریس مهارت‌های هنری) ۲۱ عربی

- علوم الحاسبات (رایانه) ۲۰ عربی، ۴۲ انگلیسی
- علوم الیزر (لیزر) ۴۰ انگلیسی
- علم الارض (زمین‌شناسی) ۵۰ عربی
- العلوم الزراعية (کشاورزی) ۱۰۰ عربی
- الهندسة الوراثية و التقنيات الإحيائية (مهندسی ژنتیک و زیست محیطی) ۸ انگلیسی، ۱۵ عربی
- الهندسة الالكترونية و الكهربائية و الإتصالات (مهندسی الکترونیک، برق، ارتباطات) ۴۰ انگلیسی، ۲۰ عربی
- الهندسة المدنية (مهندسی شهری) ۴۰ عربی، ۱۳۵ انگلیسی
- هندسة الحاسبات (مهندسی کامپیوتر) ۱۸ انگلیسی، ۱۰ عربی
- هندسة الموارد المائية (مهندسی آب) ۶ انگلیسی، ۱۳ عربی
- هندسة كيميائية (مهندسی شیمی) ۷ عربی، ۴۰ انگلیسی
- هندسة المواد (مهندسی مواد) ۲۲ انگلیسی، ۲۲ عربی
- هندسة الميكانيك (مهندسی مکانیک) ۲۵ عربی، ۷۵ انگلیسی.
- متن کامل دو جلد فهرست از طریق پایگاه اینترنتی «العتبة العباسية المقدسة» به نشانی زیر در دسترس است:

www.alkafeel.net

پس از ورود به این پایگاه به بخش «الاصدارات» (انتشارات) وارد می‌شوید و عنوان «دلیل الاطروحات» شما را به این کتاب‌ها می‌رساند.

- متن کامل هریک یا چند عنوان از پایان‌نامه‌های معرفی شده در این دو جلد فهرست را که بخواهید، از طریق مکاتبه با نشانی زیر در اختیار علاقمندان قرار می‌گیرد:

library@alkafeel.net

کافی است نامه‌ای کوتاه به عنوان درخواست پایان‌نامه مورد نظر به زبان عربی یا انگلیسی بنویسید که عنوان پایان‌نامه و نویسنده آن در نامه نوشته شده باشد و زمانی بعد متن کامل پایان‌نامه را از طریق ایمیل دریافت کنید.

- رجوع به این فهرست، می‌تواند گامی ضروری و اساسی برای تکمیل بخش پیشینه پژوهش‌های ما - به ویژه در زمینه‌های

- طرائق تدریس العلوم (روش تدریس علوم) ۱۰۰ عربی
- طرائق تدریس الرياضيات (روش تدریس علوم ریاضی) ۲۵ عربی
- الإدارة و الاقتصاد (مدیریت و اقتصاد) ۴۲۵ عربی به تفکیک موضوع:
- إدارة الاعمال (مدیریت امور) ۲۱۰ عربی
- الاقتصاد (اقتصاد) ۱۱۰ عربی
- الإحصاء (آمار) ۱۴ عربی
- المحاسبة (حسابداری) ۸۰ عربی
- العلوم المالية و المصرف (امور مالی و هزینه) ۱۱ عربی
- الجغرافية (جغرافیا) ۲۰۰ عربی
- التاريخ (تاریخ) ۶۳۰ عربی
- علم الآثار (باستان‌شناسی) ۲۵ عربی
- القانون (حقوق) ۲۶۰ عربی
- العلوم السياسية (علوم سیاسی) ۲۷۵ عربی
- الإعلام (رسانه‌ها) ۳۰ عربی
- التخطيط الحضري و الإقليمي (برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای) ۴۰ عربی

○ علم المكتبات و المعلومات (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی) ۲۷ عربی

- التربية الرياضية (مهارت‌های ورزشی) ۶۰۰ عربی
- الفنون الجميلة (هنرهای زیبا) ۲۵۰ عربی
- الطب (پزشکی) ۳۲۰ انگلیسی
- طب الاسنان (دندانپزشکی) ۳۰۰ انگلیسی
- الطب البيطري (دامپزشکی) ۲۰ انگلیسی، ۲۸۰ عربی
- الصيدلة (داروسازی) ۵۰ انگلیسی
- علوم الحياة (زیست‌شناسی) ۶۳۰ عربی، ۲۰ انگلیسی
- علوم الكيمياء (شیمی) ۵۵ انگلیسی، ۲۰۵ عربی
- علوم الفيزياء (فیزیک) ۴۴ انگلیسی، ۸۰ عربی
- علوم الرياضيات (ریاضی) ۳۰ عربی، ۱۰۰ انگلیسی

پایان‌نامه‌های معرفی‌شده در این دو جلد، بنا بر آنچه در مقدمه جلد دوم آمده، مربوط به سال‌های پس از ۲۰۰۲ (دوره پس از سقوط صدام) است

مختلف علوم انسانی - باشد. آمار اجمالی و تقریبی که در این گفتار بیان شد، برای نشان دادن پتانسیل پژوهشی است که در این گنجینه وجود دارد.

• آشنایی با کلیدواژه‌های علمی رایج در زبان عربی امروز کمک شایانی به تبادل اطلاعات و دانش با متخصصان و کارشناسان عراقی می‌کند.

• برای نشان دادن گوشه‌ای از ظرفیت پژوهشی که یاد شد، فقط به موضوع ایران‌شناسی اشاره می‌شود. در اینجا موضوع کلی همراه با نشانی پایان‌نامه‌های مرتبط بر اساس این دو جلد فهرست بیان می‌شود. (توضیح اینکه در اینجا ترجمه دقیق عنوان پایان‌نامه مورد نظر نبوده است).

- ایلخان هولاکو (سال ۶۱۳ تا ۶۳۳) / ج ۱ ص ۱۱۲
- اثر علمای خراسان بر حرکت فکری بغداد (سال ۱۳۲ تا ۳۳۴) / ج ۱ ص ۱۱۴
- ایران در سده نوزدهم / ج ۱ ص ۱۱۶
- روابط ایران و شوروی ۱۹۴۱ تا ۱۹۵۱ / ج ۱ ص ۱۱۶
- دوره ایلخانی / ج ۱ ص ۱۱۷
- تحولات سیاسی داخلی ایران ۱۹۶۴ تا ۱۹۷۹ / ج ۱ ص ۱۱۹
- تحول مکتب اشعری در خراسان ۳۳۴ تا ۴۸۵ هجری / ج ۱ ص ۱۲۰

- روابط ایران و شوروی ۱۹۵۱ تا ۱۹۷۹ / ج ۱ ص ۱۲۱
- امیرکبیر / ج ۱ ص ۱۲۳
- مصدق و نقش سیاسی او در ایران / ج ۱ ص ۱۲۶
- حاکمان خراسان تا قرن چهارم / ج ۱ ص ۱۱۴
- اوضاع اقتصادی در ایران ۱۹۲۵ تا ۱۹۴۱ / ج ۲ ص ۱۹۹
- ایران در زمان محمدعلی شاه قاجار / ج ۲ ص ۲۰۰
- روابط ایران و شوروی ۱۹۳۹ تا ۱۹۴۷ / ج ۲ ص ۲۰۲
- روابط صهیونیسم با ایران ۱۹۴۱ تا ۱۹۷۹ / ج ۲ ص ۲۰۲
- دین زردشتی و اثر آن بر دولت ساسانی / ج ۲ ص ۲۰۲

- نیشابور تا سال ۴۰۰ هجری / ج ۲ ص ۲۰۲
- جنبش‌های فکری شهر ری در دوره عباسی / ج ۲ ص ۲۰۵
- ایران و مسائل مشرق عربی ۱۹۴۱ تا ۱۹۷۹ / ج ۲ ص ۲۰۷
- مسائل ایران و امارات درباره سه جزیره خلیج فارس ۱۹۷۱ تا ۲۰۰۱ / ج ۲ ص ۲۰۷
- سلطنت سلجوقی در زمان البارسلان / ج ۲ ص ۲۰۹
- نقش روشنفکران در نهضت مشروطه ایران / ج ۲ ص ۲۰۹
- نقش سیاسی بازار در تحولات داخلی ایران ۱۹۶۳ تا ۱۹۷۹ / ج ۲ ص ۲۱۰

نمونه:

- الاعتصام فی القرآن الکریم / دلالة الامر فی القرآن الکریم. اولی در بخش علوم اسلامی (ج ۱ ص ۳۴)، دومی در بخش علوم عربی (ج ۱ ص ۲۵)
- آیات الرزق فی القرآن الکریم / آیات العدد فی القرآن الکریم. اولی در بخش علوم اسلامی (ج ۱ ص ۳۴)، دومی در بخش علوم عربی (ج ۱ ص ۱۰)

مرزبندی دقیق میان این فصل‌ها ضرورتی جدی برای بهینه شدن این حرکت در آینده است.

- با وجود اشکال‌های یادشده - که به سادگی قابل حل است - این مجموعه بسیار ارزشمند است، خصوصاً به این دلیل که این پایان‌نامه‌ها به آسان‌ترین شیوه و بدون هزینه در دسترس و اختیار تمام اهل تحقیق است. کاش مراکز داخلی ما، به ویژه مراکز که با بودجه عمومی اداره می‌شوند، این شیوه را می‌آموختند و سرقت علمی را بهانه‌ای برای محدودیت علمی نمی‌کردند؛ به ویژه آنکه به خوبی می‌دانند چنان راه‌های کوتاه و میانبر برای سرقت علمی وجود دارد که قبول زحمت تهیه پایان‌نامه برای علم‌دزدی، کاری اقتصادی نیست یا مانند بعضی مراکز دانشگاهی مغرب‌زمین، برای انتشار رساله‌های دانشگاهی زمان خاصی معین کنند و پس از آن متن کامل را نشر دهند. پیشنهاد می‌شود شورای انقلاب فرهنگی با تصمیمی که از یک سوی کارشناسی شده باشد و از سوی دیگر، الزام قانونی برای دانشگاه‌ها ایجاد کند، با ورود در این مسئله این مشکل را حل کند.

توفیق دست‌اندرکاران این طرح علمی را در تداوم و گسترش آن، از خدای بزرگ خواهیم.

پی‌نوشت

1. taleie20@gmail.com

- پژوهش تاریخی درباره میرزا محمد حسین نایینی / ج ۲ ص ۲۱۰
- جنگ ایران و روسیه ۱۸۰۴ تا ۱۸۲۸ / ج ۲ ص ۲۱۲
- کارهای نظامی سلطان سنجر ۴۹۰ تا ۵۵۲ هجری / ج ۲ ص ۲۱۲
- سیره و آثار زکریا قزوینی / ج ۲ ص ۲۱۳
- انقلاب اسلامی ایران: مقدمات و علل رویدادها / ج ۲ ص ۲۱۴
- ایران در زمان احمدشاه / ج ۲ ص ۲۱۵
- ایران در زمان محمدشاه / ج ۲ ص ۲۱۶
- ایران در زمان فتحعلی‌شاه / ج ۲ ص ۲۱۶
- جنبش‌های ضد دولت در ایران ۱۹۰۴ تا ۱۹۲۵ / ج ۲ ص ۲۱۷
- آل‌بویه در فارس ۳۲۲ تا ۴۴۷ / ج ۲ ص ۲۱۸
- آل‌بویه و اثر آنها بر زندگی فرهنگی در عراق سال ۳۳۴ تا ۴۴۷ هجری / ج ۲ ص ۲۲۱.

- پایان‌نامه‌های معرفی شده در این دو جلد، بنا بر آنچه در مقدمه جلد دوم آمده، مربوط به سال‌های پس از ۲۰۰۲ (دوره پس از سقوط صدام) است.

کاستی‌ها و معایب کتاب

چند کمبود در این کتاب مشهود است:

- شماره پیاپی یا شناسه دیگر عددی برای بازیابی
- نمایه‌های موضوعی، الفبایی عنوانین، الفبایی نویسندگان
- نمایه‌های نام استاد راهنما و مشاور، نام دانشجو.
- نوشتن معادل انگلیسی عنوان رشته‌ها: واقعیت این است که هنوز عمده تعامل علمی ما شرقی‌ها با یکدیگر به واسطه زبان انگلیسی است، لذا به منظور مبادله علمی بهتر ناگزیر به استفاده از این زبان هستیم.
- چکیده کل کتاب در یکی دو صفحه و صفحه عنوان به زبان انگلیسی بهره‌وری از کتاب را بیشتر می‌کند.
- همپوشانی میان برخی از موضوع‌ها باید حل شود، مثلاً میان علوم اسلامی و ادبیات عربی.